JOURNAL OF FUNDAMENTAL STUDIES

ЖУРНАЛ ФУНДАМЕНТАЛЬНЫХ ИССЛЕДОВАНИЙ
ФУНДАМЕНТАЛ ТАДҚИҚОТЛАР ЖУРНАЛИ

Volume II | Issue 1 | January | 2024

ISSN: 2181-4031

IMFAKTOR
Science driven pages

Available online at www.imfaktor.com

ISSN: 2181-4031
DOI Journal 10.56017/2181-4031

ФУНДАМЕНТАЛ ТАДҚИҚОТЛАР ЖУРНАЛИ

II-ЖИЛД, 1-СОН

ЖУРНАЛ ФУНДАМЕНТАЛЬНЫ ИССЛЕДОВАНИЙ

ТОМ- II, НОМЕР-1

JOURNAL OF FUNDAMENTAL STUDIES

VOLUME-II, ISSUE-1

ТОШКЕНТ – 2024

ФУНДАМЕНТАЛ ТАДҚИҚОТЛАР ЖУРНАЛИ

ЖУРНАЛ ФУНДАМЕНТАЛЬНЫХ ИССЛЕДОВАНИЙ | JOURNAL OF FUNDAMENTAL STUDIES

№ 1 (2024) DOI http://dx.doi.org/10.56017/2181-4031-2024-1

Бош муҳаррир:

Тураев Б. – фалсафа фанлари доктори, профессор

Масъул муҳаррир:

Расулова Д. – иқтисодиёт фанлари доктори, доцент

Таҳририят аъзолари:

1. Каримов Б. – тарих фанлари номзоди, доцент
2. Ходжаметова Гулчира Илишевна – тарих фанлари номзоди, профессор
3. Ҳайдаров Ўрал Ахмадович – иқтисодиёт ф.б.ф.д (PhD), доцент
4. Мусаев Джамалиддин Камалович – юридик ф.б.ф.д (PhD), доцент
5. Жамолдинов Хумоюн Бахтиёрбек ўғли – юридик ф.б.ф.д (PhD), доцент в.б
6. Узакова Зарина Фуркатовна – социология ф.б.ф.д (PhD), доцент
7. Мамадияров Дилшод Уралович – иқтисодиёт фанлари номзоди, доцент
8. Тўраев Шавкат Нишонович – фалсафа фанлари номзоди, доцент
9. Бердиева Гулмира Аминовна – тарих фанлари номзоди
10. Гаипов Жасур Бахром ўғли – иқтисодиёт ф.б.ф.д (PhD)
11. Сохибова Лола Жонибоевна – фалсафа ф.б.ф.д (PhD)
12. Шарипов Дилшод Бахшиллоевич – сиёсатшунос, эксперт
13. Содиржонов Мухриддин Махамадаминович – социология ф.б.ф.д (PhD)
14. Саттаров Дилшод Юлдашевич – юридик фанлар номзоди, доцент
15. Турақулов Акмалжон Анварович – фалсафа ф.б.ф.д (PhD)
16. Каримов Бозарқул Худдайбердиевич – фалсафа фанлари номзоди

“Фундаментал тадқиқотлар” илмий-амалий журнали 2022 йил 22 декабрь куни № 054837-сонли гувоҳнома билан оммавий ахборот воситаси сифатида давлат рўйхатидан ўтказилган.

Мазкур журнал 6 та халқаро маълумотлар базаларида индексланган бўлиб, жорий йил учун UIF 2023 = 7.5 “импакт-фактор” кўрсатгичига эга.

Ўзбекистон Республикаси Олий таълим, фан ва инновациялар вазирлиги ҳузуридаги Олий аттестация комиссиясининг 2023 йил 24 июлдаги 01-02/1199-сонли хатига мувофиқ ушбу журналда чоп этилган мақолалар хорижий мақолалар сифатида тан олинади.

Саҳифаловчи\Page Maker\Верстка: Абдураҳмон Хасанов

Таҳририят манзили: Тошкент шаҳар, Учтепа тумани, “Ватан” МФЙ, Чилонзор 24-мавзеси, 2/27-уй. Почта индекси 100152. Веб-сайт: www.imfaktor.uz/com

Телефон номер: +99894-410 11 55, **E-mail:** tahririyat@imfaktor.uz

© “IMFAKTOR Pages” илмий нашриёти, 2024 йил.

© Муаллифлар жамоаси, 2024 йил.

ISSN: 2181-4031
www.imfaktor.uz

ФУНДАМЕНТАЛ ТАДҚИҚОТЛАР ЖУРНАЛИ

ЖУРНАЛ ФУНДАМЕНТАЛЬНЫХ ИССЛЕДОВАНИЙ | JOURNAL OF FUNDAMENTAL STUDIES

РАШИДОВ Фаррухжон Бахтиёр ўғли
Банк молия академияси
тингловчиси
https://doi.org/10.5281/zenodo.10539042

ТИЖОРАТ БАНКЛАРИНИНГ ПОРТФЕЛ ИНВЕСТИЦИЯЛАРИНИ ШАКЛЛАНТИРИШ ЙЎЛЛАРИ

АННОТАЦИЯ

Ушбу мақолада тижорат банкларининг портфел инвестицияларини шакллантириш йўллари ҳамда уни ривожлантириш орқали миллий иқтисодиётимизда инвестиция фаолиятини жадаллаштириш йўллари юзасидан фикр-мулоҳазалар баён этилган. Хусусан, ҳозирги вақтда аксарият банклар универсалдир, чунки банк сектори анча ривожланган ва барча фаолият турларининг уйғунлиги энг катта даромад келтиради. Шунингдек, мамлакатимиз тижорат банкларининг портфел инвестицияларини шакллантириш йўлларини ривожлантириш истиқболларидаги мавжуд муаммолар ҳамда уларни бартараф этиш бўйича муаллиф ёндашувлари ва таклифлари келтирилган.

Калит сўзлар: иқтисодиёт, тижорат банклари, инвестиция, инвестиция фаолияти, инвестиция портфели, капитал, капитал баҳоси, даромадлар, харажатлар, портфел инвестициялар.

СПОСОБЫ ФОРМИРОВАНИЯ ПОРТФЕЛЬНЫХ ИНВЕСТИЦИЙ КОММЕРЧЕСКИХ БАНКОВ

Аннотация

В данной статье описываются способы формирования портфельных инвестиций коммерческих банков, а также способы ускорения инвестиционной активности в нашей национальной экономике за счет ее развития. В частности, в настоящее время большинство банков являются универсальными, поскольку банковский сектор гораздо более развит, а гармония всех видов деятельности приносит наибольший доход. Также представлены существующие проблемы в перспективах развития способов формирования портфельных инвестиций коммерческих банков нашей страны, а также авторские подходы и предложения по их устранению.

Ключевые слова: экономика, коммерческие банки, инвестиции, инвестиционная деятельность, инвестиционный портфель, капитал, оценка капитала, доходы, расходы, портфельные инвестиции.

METHODS OF FORMATION OF PORTFOLIO INVESTMENTS OF COMMERCIAL BANKS

ANNOTATION

This article describes the ways of forming portfolio investments of commercial banks, as well as ways to accelerate investment activity in our national economy through its development. In particular, currently most banks are universal, since the banking sector is much more developed, and the harmony of all types of activities brings the greatest income. The existing problems in the prospects for the development of ways to form portfolio investments of commercial banks in our country, as well as the author's approaches and proposals for their elimination, are also presented.

Keywords: economics, commercial banks, investments, investment activity, investment portfolio, capital, capital valuation, income, expenses, portfolio investments.

Бугунги кунда тижорат банклари мамлакатимизда асосий маблағларни тўплайдилар, аммо афсуски, банк секторининг даромадлари асосан кредитлаш ва хизмат кўрсатиш соҳасидаги классик банк хизматлари билан белгиланади. Мамлакат ялпи ички маҳсулотидаги банк секторининг умумий даромади юқори бўлишига қарамай, ушбу маблағлар ривожланаётган соҳаларга инвестиция қилиниши ва жамғарма ёки захира шаклида жойлашмаслиги кераклигини тушуниш керак, гарчи инвестициялар рентабеллиги туфайли бозорнинг беқарор ҳолатига ва умуман иқтисодиётдаги инқирозга жуда юқори бўлса ҳам.

Инвестицияларнинг асосий таърифини талқин қилишнинг хилма-хиллиги банкларнинг инвестиция фаолиятини амалга ошириш ва ташкил этишнинг хилма-хиллигини белгилайди. Банкларнинг иккита асосий тури мавжуд, бу универсал – банк хизматларининг барча турларини амалга оширадиган банк ва ихтисослашган, маълум турдаги тафсилотлар, шу жумладан инвестициялар билан шуғулланадиган банклардир.

Ҳозирги вақтда аксарият банклар универсалдир, чунки банк сектори анча ривожланган ва барча фаолият турларининг уйғунлиги энг катта даромад келтиради. Шунга қарамай, фақат инвестиция фаолияти билан шуғулланадиган банклар ҳанузгача мавжуд бўлиб, инвестиция мақсадлари учун узоқ вақт давомида маблағ тўплайдилар. Ушбу турдаги банклар асосан облигациялар чиқариш ва узоқ муддатли кредит имкониятларини тақдим этиш билан шуғулланади. Тижорат банклари учун қимматли қоғозларни бирламчи бозорга жойлаштириш, шунингдек, акциялар қийматини иккиламчи тақсимлаш анъанавий ҳисобланади. Банкларнинг инвестицион фаолияти эмитентларга ресурсларни жалб қилиш учун қимматли қоғозлар чиқариш бўйича маслаҳат беришни ҳам ўз ичига олади.

Хусусан, давлатимиз раҳбарининг 2022 йил 24-26 март кунлари бўлиб ўтган Тошкент халқаро инвестиция форумида нутқида, Ўзбекистон инвестиция жозибадорлигини ошириш, бизнес муҳитини янада яхшилаш. Давлат раҳбари бу борада 2022 йилдан президент ҳузурида хорижий инвесторлар кенгаши йиғилишларини мунтазам ўтказиб бориш йўлга қўйилишини таъкидлади. «Краудсорсинг платформаси ва замонавий рақамли ечимлардан фойдаланган ҳолда барча тармоқлар ва ҳудудлардаги инвесторлар ва тадбиркорлар билан тўғридан-тўғри мулоқот ўтказишни давом эттирамиз», [1] дея таъкидлаб ўтдилар. Зеро, тижорат банкларининг портфел инвестицияларини шакллантириш таҳлилига асосланиши бугунги кундаги долзарб масалалардан ҳисобланади.

Мавзуга оид адабиётлар таҳлили. тижорат банкларининг портфел инвестицияларини шакллантириш йўллари миллий иқтисодиётимизда инвестиция фаолиятини ривожлантириш борасида маҳаллий ва хорижий олимлар томонидан кўплаб илмий изланишлар олиб борилган ҳамда тадқиқ этилган.

Хусусан, хорижлик иқтисодчилар Shannon P. Pratt, Roger J. Grabowski ларнинг фикрига кўра, “капитал баҳоси бозор қатнашчилари томонидан маълум бир инвестиция лойиҳаларига маблағ жалб қилиш учун талаб қилинадиган ҳамда кутилаётган даромадлилик даражасидир [2].

Иқтисодий атама нуқтаи-назаридан, капитал баҳоси бу маълум бир инвестиция лойиҳаси учун муқобил харажат, яъни қўлдан бой берилган бошқа бир яхши муқобил инвестиция лойиҳаси қийматидир. Mike Kaufman нинг фикрича “....ҳар қандай нарсанинг баҳоси унга эгалик қилиш учун тўланиши лозим бўлган пул миқдори сифатида аниқланиши мумкин. Капитал баҳоси эса, бу молия бозоридан капитал жалб қилиш учун компания томонидан ваъда қилиниши лозим бўлган маблағдир. Компания ўз капитал баҳосини ўзи белгиламайди, аксинча, компания капитал баҳосини аниқлаши учун бозорга кириши лозим. Аммо, капитал баҳоси молия бозорининг асосий ўлчов мезонларидан бири бўлиб, унинг ёрдамида компания фаолиятини аниқлаш мумкин [3].

Яна бир иқтисодчи олим Роджер Иббоцоннинг таъкидлашича “Муқобил капитал баҳоси (ing. opportunity cost of capital) маълум бир риск даражасида муқобил инвестиция қилиш орқали эришиш мумкин бўлган даромадга тенгдир” [4] дея фикр билдириб ўтган.

Ф.Модиляни ва М.Миллер ўзларининг анъанавий ёндашувлари ва назариялари билан жавоб беришга ҳаракат қилганлар . Анъанавий ёндашувга кўра, оптимал капитал таркиби билан бирга унга боғлиқ бўлган капитал баҳоси ҳам мавжуд. Капитал баҳоси уни ташкил қилувчи ўз ва қарз капитали баҳосига боғлиқ. Капитал таркибининг ўзгариши биланоқ бу манбалар баҳоси ҳам ўзгаради [5].

Умумий манбада қарз капитали улушининг озгина ортиши ўз манбалари баҳосини ошишига сезиларли даражада таъсир кўрсатмайди. Қарз капитали улуши ошиши билан ўз капитали баҳоси ўсишни бошлайди, қарз капитали эса, баҳоси олдинига ўзгармайди. Кейин эса, аста секинлик билан ўсишни бошлайди. Қарз капитали баҳоси ўрта ҳисобда ўз капитали баҳосидан паст бўлганда, оптимал капитал таркиби мавжуд бўлади.

Банк ва инвестиция фаолиятининг ўзи қуйидагича белгиланиши мумкин: тор маънода қимматли қоғозларнинг бозор қийматининг ошиши ҳисобига жорий даромад олишга ёки капитални босқичма–босқич оширишга қаратилган узоқ муддатли инвестициялар. Кенг маънода, фойда олиш учун ўз номидан ва ўз ташаббуси билан қимматли қоғозларга инвестициялар билан боғлиқ операциялар [6].

Банкнинг инвестиция фаолияти ўз маблағлари ҳисобидан ёки қарзга олинган ва жалб қилинган маблағлар ҳисобидан амалга оширилиши мумкин [7].

Инвестиция портфели тушунчаси ҳақида гапирганда, уни фойда олиш ва хатарларни диверсификация қилиш мақсадида банк томонидан амалга ошириладиган инвестициялар тўплами сифатида аниқлаш мумкин. В. В. Ковалев, В. В. Иванов, В. А. Лялинларнинг “Инвестициялар” дарслигида инвестиция портфелининг қуйидаги таърифи берилган: “инвестиция портфели-бу белгиланган мақсадларга еришишга хизмат қиладиган инвестиция воситалари тўплами” [8].

Ўз-ўзидан, ҳар қандай ташкилот томонидан инвестиция портфелини яратиш жараёни инвестиция қилиш хавфини камайтиришга ёки рентабеллик даражасини оширишга қаратилган. Шу билан бирга, портфелнинг хавфи деярли ҳар доим битта воситага индивидуал инвестициялар хавфидан паст бўлади. Портфелни яратиш ва бошқариш фаолияти ликвидлик ва рентабеллик ўртасидаги мувозанатга эришишга қаратилган. Шунингдек, ҳар қандай тадбиркорлик субъекти сиёсатга қараб бир неча турдаги инвестиция портфелларини танлаши мумкин.

Юқоридаги иқтисодчи олимлар томонидан билдирилаётган фикр ва мулоҳазаларда тижорат банклари инвестиция портфелини шакллантириш ҳамда капитал баҳосини баҳолашнинг молиявий жиҳатлари тадқиқ этилган.

Тадқиқот методологияси. Ушбу мақолани тайёрлашда меъёрий-ҳуқуқий хужжатлар, фойдаланилган адабиётлар ва интернет маълумотлари расмийлиги, ундаги иқтисодчи олимларнинг мавзуга оид илмий-назарий қарашларининг қиёсий ва танқидий таҳлил қилинган. Мавзуни ўрганиш давомида умумиқтисодий усуллар билан бир қаторда тизимли таҳлил, умумлаштириш, абстракт-мантиқий фикрлаш, статистик усулларидан фойдаланилган.

Таҳлил ва натижалар. Ривожланган молия бозори мавжудлигини ҳисобга олган ҳолда, инвестиция портфелини бошқариш ва яратиш жараёни жуда қийин вазифадир. Бугунги кунда йирик банкларда фақат инвестиция масалалари билан шуғулланадиган алоҳида бўлинмага эга бўлиш одатий ҳолдир. Инвестиция портфелини шакллантириш жараёнида бевосита бир неча асосий босқичлар мавжуд. Умуман олганда, портфелни шакллантиришда инвестиция мақсадларини, кутилаётган инвестиция даврини, қабул қилинадиган хавф даражасини ва инвестиция қилинган маблағлар миқдорини аниқлаш лозим. Ушбу шартларнинг комбинацияси банк активларидан инвестиция фаолиятида оқилона фойдаланишни кафолатлайди.

Инвестиция операциялари банк томонидан ишлаб чиқилган шундай инвестиция сиёсатига мувофиқ олиб бориладики, ундаги асосий мезон банк мулкдорлари рози бўладиган риск ва даромадлиликнинг нисбатига асосланади. Замонавий бозор механизмларига асосланадиган иқтисодиёт шароитида ривожланган тижорат банклари инвестицион фаоллиги катта аҳамият касб қилмоқда. Улар киритадиган инвестициялар жаҳон амалиётида реал секторнинг инновацион ўсишини молиялаштиришнинг асосий манбаларидан бирини ташкил қилмоқда. Бунда банк инвестиция портфелини илмий асосланган тўғри ташкил қилиниши банк молиявий барқарорлигини таъминлашда ҳамда активлар даромадлилиги ва ликвидлигини зарур даражада сақлаб туришга имкон беради.

Тижорат банклари инвестиция портфелини бошқариш ҳамда шакллантиришда турли хил усуллар ва технологик имкониятлардан фойдаланилади, бу эса охир-оқибат қуйидаги параметрлардан бирига олиб келиши мақсадга мувофиқ:

1. Дастлабки инвестиция фондларини тежаш;
2. Максимал даромад даражасига эришиш;
3. Портфелнинг дастлабки инвестиция йўналишини сақлаб қолиш.

Бошқача қилиб айтганда, инвестиция жараёнида портфелнинг мақсадларига мос келадиган асосий хусусиятлари сақланиб қолиши керак, шунинг учун портфелни доимий равишда кузатиб бориш зарур.

Бу уларнинг тузатиш фаолиятига асосланган портфелнинг иккита асосий турини – актив ва пассив портфелни назарда тутади.

Актив позиция-бу даромадлар ва хатарлар миқдорини доимий равишда прогноз қилиш ва уларнинг даражасини созлаш. Ушбу тактика ёрдамида портфелдаги паст рентабелликдаги қимматли қоғозларни кузатиб бориш ва улардан тезда халос бўлиш ва шу билан бирга уларни портфелга қўшиш орқали юқори рентабелликдаги қимматли қоғозларни сотиб олиш керак. Ушбу стратегия шубҳасиз афзалликларга бир қатор эга - бу юқори даромад олиш эҳтимоли, аммо афсуски, мониторинг кўп вақт ва молиявий ҳамда меҳнат ресурсларини талаб қилади, шунинг учун ушбу стратегия етарли имкониятлар ва кенг инвестиция фаолиятига эга бўлган йирик банклар учун кўпроқ мос келади.

Пассив портфелни бошқариш стратегияси, ўз навбатида, минимал хавф-хатарларга эга бўлган фойдали портфелни ишлаб чиқишни ва инвестициялар тугагунига қадар унинг тузилишига риоя қилишни ўз ичига олади. Ушбу стратегиянинг афзалликлари ҳам бор-бу портфелга хизмат кўрсатиш харажатларини тежайди, аммо бу ҳолда рентабеллик ҳам юқори даражани ташкил этмайди.

Тижорат банкларининг инвестиция портфелини шакллантириш жараёнида тўртта асосий босқич мавжуд. (1-жадвал)

1-жадвал. Тижорат банкларининг инвестиция портфелини шакллантириш йўллари [9]

Тижорат банкларининг инвестиция портфелини шакллантириш босқичлари	**Тижорат банкларининг инвестиция портфелини шакллантириш босқичларининг моҳияти**
Макроиқтисодий тадқиқотлар	**Мақсад:** асосий кўрсаткичлар динамикасини прогноз қилиш. **Амалга оширилиши:** минтақанинг ёки умуман мамлакатнинг иқтисодий аҳволи тўғрисида маълумотлар йиғиш, сегментацияга асосланган бозор таҳлили амалга оширилади.
Тармоқ ва соҳалар таҳлили	**Мақсад:** инвестициялар учун енг қулай бозор сегментларини аниқлаш. **Тармоқлар ва сегментларнинг қиёсий таҳлили:** инвестицион жозибадорликнинг турли мезонлари асосида амалга оширилади.
Эмитетнлар таҳлили	**Мақсад:** танланган емитентнинг молиявий ҳолати ва инвестицион жозибадорлигини аниқлаш. **Амалга оширилиши:** таҳлил давомида инвестициялар киритиладиган ва портфел тузилиши шакллантириладиган махсус воситалар танланади.
Шаклланиш босқичи	Банк портфели тўғридан-тўғри яратилади ва турли хил воситалар сотиб олинади.

Биринчи босқичда макроиқтисодий таҳлил, унинг мақсади бутун иқтисодиёт ва алоҳида тармоқларнинг ҳолатини тавсифловчи асосий кўрсаткичлар (валюта курси, фоиз ставкалари, ишлаб чиқариш ва фойда индекслари) динамикасини прогноз қилишдир. Ушбу босқичда умуман иқтисодиётнинг ҳолати, алоҳида тармоқлар ва эмитентлар тўғрисида маълумотлар тўпланади, унинг сегментацияси ва инвестиция хусусиятларини баҳолаш асосида қимматли қоғозлар бозори таҳлили олиб борилади, бу эса маблағларнинг асосий қисмини турли хил тармоқлар ўртасида молия бозори тармоқлари ва иқтисодиёт тармоқларида инвестиция қилиш йўналишларини ўз вақтида йўналтиришни таъминлайди.

Иккинчи босқичда қиёсий таҳлил ўтказилади. Ҳозирги вақтда инвестициялар учун энг қулай бўлганларни ҳисобга олган ҳолда танланган инвестиция мақсадини аниқлаш учун алоҳида сегментлар, тармоқлар ва корхоналарни таҳлил қилинади. Таҳлил натижасида банклар алоҳида корхоналарнинг умумий аҳамиятлисини кам баҳоланишини ва уларнинг инвестиция объекти сифатида жозибадорлигини аниқлашлари мумкин, чунки вақт ўтиши билан кам баҳолашдаги бўшлиқ камаяди. Учинчи босқичда молиявий воситаларига капитал қўйилган емитентларнинг ҳолати таҳлил қилинади, бунинг натижасида аниқ инвестиция объектлари танланади ва портфел тузилиши шаклланади. Тўртинчи босқичда портфел шакллантирилади.

Ҳар қандай молиявий воситанинг инвестицион жозибадорлигини баҳолаб, у ҳар доим бошқа воситалар билан таққосланади, бунинг учун банк ўзининг миқдорий ва сифат кўрсаткичлари тизимидан фойдаланади, улар қуйидагиларни ўз ичига олиши мумкин:

- саноат, корхонанинг маҳсулот тури;
- бизнес тузилиши;
- корхона фойдаси;
- қарз даражаси;
- хорижий стратегик инвесторларнинг мавжудлиги;
- муҳим экспорт салоҳияти;
- ички бозорда тўловсиз муаммоларнинг йўқлиги корхонанинг бозор қиймати;
- бозорда еркин сотиладиган акциялар сони;
- компания акцияларининг ликвидлиги;
-инвесторларга маълумотларни ошкор қилиш тартиби;
- тўлиқлиги ва бошқалар.

Доимий даромадли қимматли қоғозлар орасидан инвестиция объектларини танлашда емитент тўғрисидаги маълумотлар, фоизлар (чегирмалар) тартиби ва миқдори, бозор муомаласи ва мажбуриятлар шартлари таҳлили асосида қимматли қоғозларнинг ишончлилиги, ликвидлиги ва рентабеллигини тавсифловчи кўрсаткичлар ҳисобга олинади.

Юқоридаги маълумотларга асосланган ҳаолда сўнгги йилларда мамлакатимизда жами инвестициялар ҳажмида, марказлашган молиялаштириш манбалари ҳисобидан молиялаштирилган асосий капиталга инвестицияларнинг улуши, 2021 йилга нибатан 3,8 фоиз пунктга камайиб, 15,4 фоизни ёки 41,5 трлн. сўмни ташкил этди. Мос равишда, марказлашмаган молиялаштириш манбалари ҳисобидан 228,4 трлн. сўм ёки жами инвестицияларнинг 84,6 фоиз инвестициялари ўзлаштирилиб, 2021 йилга нисбатан 3,8 фоиз пунктга кўпайди.

2-расм. Ҳудудлар кесимида асосий капиталга инвестициялар [10].

Келтириб ўтилган 2-расм маълумотларига кўра, давлат бюджети маблағлари ҳисобидан асосий капиталга йўналтирилган инвестициялар ҳудудий таркибида энг юқори кўрсаткичлар Қорақалпоғистон Республикасида яъни, ҳудуддаги жами инвестицияларнинг 12,7 фоизини, Сурхондарё вилоятида эса 12,1 фоиз ва Жиззах вилоятида – 9,7 фоиз миқдорида кузатилди.

Корхона ва ташкилотларнинг ўз маблағлари ҳисобидан инвестициялар бўйича энг юқори улуш Тошкент шаҳрида кузатилиб, бу ҳудудда ўзлаштирилган инвестицияларнинг 52,1 фоизини ташкил этди. Шунингдек, Тошкент вилоятида 39,3 фоиз ва Навоий вилоятида 30,7 фоизни ташкил этди. Жалб қилинган молиялаштириш манбалари таркибида хорижий инвестиция ва кредитлар алоҳида ўринга эга.

Хорижий инвестиция ва кредитларнинг жами инвестициялардаги улуши бўйича энг юқори кўрсаткичлар Сирдарё ва Бухоро вилоятларида кузатилиб, мос равишда 77,5 ва 56,8 фоизни ташкил этган.

Умуман олганда, инвестиция портфели – бу даромад келтирадиган воситалар тўпламидир. Улар риск даражаси, фойда ва инвестициялар муддати бўйича фарқланиши мумкин. Тегишли активлар тўпламини танлаб, инвестор ўзининг портфель стратегиясини муваффақиятли амалга ошириши мумкин.

Инвестиция портфелини шакллантириш активларни танлаш ва инвестиция қилинган маблағларни улар ўртасида оқилона тақсимлаш ҳамда шу билан бирга, инвестиция портфелини шакллантиришнинг қуйидаги босқичлари ажратилади:

1. Инвестиция мақсадларини белгилаш ва инвестициялар вақтини аниқлаш.
2. Мақсадларга қараб портфел турини танлаш.
3. Қимматли қоғозлар бозори ва дунёдаги вазиятни ўрганиш.
4. Қимматли қоғозларни таҳлил қилиш ва портфел яратиш.
5. Инвестицияларнинг маълум бир даври учун яратилган портфелнинг самарадорлигини баҳолаш.
6. Ишлашни баҳолашга қараб портфелни созлаш.

Хулоса ва таклифлар. Тижорат банкларининг инвестицион фаолияти ҳақиқатан ҳам мунозарали, аммо айни пайтда муҳим ва долзарб масалалардир. Ушбу фаолиятга ёндашув ҳар бир мамлакатда турлича бўлиб, ушбу ҳужжатда иккита асосий ёндашув кўриб чиқилган. Деярли ҳар қандай ташкилотнинг, шу жумладан банкнинг инвестиция фаолиятидаги марказий тушунча инвестиция мақсадларига мос келадиган мақбул инвестиция портфелини шакллантиришдир. Бу кўп вақт талаб қиладиган жараён бўлиб, у ҳам инвестор қандай мақсадларга эришмоқчи эканлигига қараб бутунлай бошқача тарзда ташкил этилиши мумкин.

Бугунги кунда йирик банклар ҳам инвестиция портфелини шакллантиришда консерватив сиёсатга амал қилишади, чунки бозорда катта хавфлар мавжуд ва улар инвестициялар ҳажмининг ошиши билан ортади. Хатарларнинг ушбу ўсишини қоплаш учун банклар фақат ишончли эмитентларнинг қимматли қоғозлари ва давлат қимматли қоғозларига сармоя киритишга ҳаракат қилишади.

Тижорат банкларининг қимматли қоғозлар бозоридаги фаоллик даражаси унинг ҳажмига ва инвестиция қимматли қоғозларини фаол бошқариш қобилиятига боғлиқ, чунки корпоратив қимматли қоғозлар уларни сотиб олишнинг мақсадга мувофиқлигини баҳолаш энг қийин ҳисобланади.

Тижорат банкларининг инвестиция фаолияти кўплаб аҳамиятли вазифаларни ҳал қилишни ўз ичига олади, улар бўйича қарорлар сиёсий ва иқтисодий шароитлар асосида интуитив равишда қабул қилинади, чунки инвестиция қарорларини белгилашда аниқ қоидалар мавжуд эмас ва мавжуд вазиятга эътибор қаратиш мақсадга мувофиқ.

Тижорат банкларининг инвестиция портфелини шакллантириш нисбатан янги тушунча бўлиб ҳисобланади. Қимматли қоғозлар бозори капитални жалб қилишнинг муҳим институционал шаклига айланиши мумкин, бу эса ривожланаётган иқтисодиётда инвестиция портфелининг зарур таваккалчилик ва рентабеллик коэффициентини таъминлашга хизмат қилади.

Тижорат банкларининг инвестиция портфелини шакллантиришда банкларининг қимматли қоғозлар билан операцияларини таҳлил қилиш ҳамда шаклланаётган қимматли қоғозлар портфелининг ўзига хос хусусиятларини баҳолаш, диверсификация даражаси ва рентабеллик даражасини аниқлаш муҳим аҳамият касб этади.

ИҚИБОСЛАР. СНОСКИ. REFERENCES.

1. Ш. Мирзиёев – инвесторларга: «Президент ва ҳукумат муваффақиятингизни кафолатлайди». Тошкент халқаро инвестиция форумидаги нутқи. https://www.gazeta.uz/uz/2022/03/24/mirziyoyev/

2. Shannon P. Pratt, Roger J. Grabowski. Cost of capital: Applications and examples, 3rd ed., 2008 year.

3. Mike Kaufman, ‘‘Profitability and the Cost of Capital,’’ in Chapter 8 of Handbook of Budgeting, 4th ed., ed. Robert Rachlin (NewYork: John Wiley & Sons, 1999), 8–3.

4. Ibbotson Associates, Cost of Capital Workshop (Chicago: Ibbotson Associates, 1999).

5. Modigliani F., Miller M. The cost of capital, corporation finance and the theory of investment// American Economic Review, Vol. 48, 1958, pp. 261–297.

6. Образцов М. В. Инвестиционная и эмиссионная деятельность банков на рынке ценных бумаг: российская модель. Учебное пособие / М. В.Образцов. – СПб.: Изд. СПБГУЭФ, 1997 г. - С. 16.

7. Лаврушина О.И.Банковское дело / О.И.Лаврушина. - М.: Финансы и статистика. 2003. С. 490.

8. В. В. Ковалев, В. В. Иванов, В. А. Лялин. Инвестиции: учебник для бакалавров / – 2-3 изд., перераб и доп. – Москва.: Проспект, 2014. – С. 354.

9. Смирнова М. С. Портфельное инвестирование в системе управления активами банка / М. С. Смирнова // Пространство экономики. - 2008. №2-3. С. 163.

10. www.stat.uz. Сайти маълумотлари асосида муаллиф томонидан тузилди.

ISSN: 2181-4031
DOI Journal 10.56017/2181-4031

ФУНДАМЕНТАЛ ТАДҚИҚОТЛАР ЖУРНАЛИ

II-ЖИЛД, 1-СОН

ЖУРНАЛ ФУНДАМЕНТАЛЬНЫХ ИССЛЕДОВАНИЙ

ТОМ-II, НОМЕР-1

JOURNAL OF FUNDAMENTAL STUDIES

VOLUME-II, ISSUE-1

«Фундаментал тадқиқотлар» электрон журнали 2022 йил 22 декабрь куни № 054837-сонли гувоҳнома билан оммавий ахборот воситаси сифатида давлат рўйхатидан ўтказилган.

Муассис: «**IMFAKTOR Pages**» масъулияти чекланган жамияти.

Таҳририят манзили: 100152, Тошкент шаҳри, Учтепа тумани, “Ватан” МФЙ, Чилонзор 24-мавзеси, 2-уй.

Телефон номер: +99894-410 11 55

Эл. почта: tahririyat@imfaktor.uz

Веб-сайт: www.imfaktor.uz